



Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD), Cilt 5, Sayı 11, Mart 2018, ss. 87-101.

Journal of Ottoman Legacy Studies (JOLS), Volume 5, Issue 11, March 2018, pp. 87-101.

ISSN 2148-5704

DOI Number: 10.17822/omad.2018.85

Geliş Tarihi/Received: 09.11.2017 Kabul Tarihi/Accepted: 12.12.2017

TÜRK EDEBİYATINDA MEVLÂNÂ VE MEVLEVİLİĞİ MANEVİ TEKÂMÜL İŞLEVİYLE ELE ALAN ROMANLAR ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME*

An Evaluation on the Novels That Approach Mevlânâ and Mevlevîyeh in Turkish Literature with Their Function of the Spiritual Evolution

Fatma Şükran ELGEREN**

Öz: Anlatma esasına bağlı edebî türler içinde en olgun örneklerden biri olan roman, hayatın gerçekliğini kurgusal bir şekilde yansıtırken zaman zaman tarihe ve tarihî şahsiyetlere de kapılarını aralar. Temel malzemesi insan olan romanda yazar, gerçekliği kendi düzleminde şekillendirirken, bu temel malzemeyi bazen olduğu gibi aktarma bazen ise kurmacanın kendisine sağladığı özgür ortamda yeniden inşa etme yoluna gider. Ancak yazarların tercihi ne yönde olursa olsun, romanın gerçek hayatla olan bağı önemini korumaya devam etmektedir. Bu sebeple, romancıların tarihî şahsiyetleri roman kişisi olarak kullanma eğilimleri, incelenmeye değer hususlardan biri olarak karşımıza çıkar. Asırlar öncesinden günümüze seslenmeyi başaran Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî de bu bakımdan romancılar için zengin bir kaynaktır. Türk-İslâm medeniyetinin yetiştirdiği en kuvvetli şahsiyetlerden biri olan Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, kapsayıcı fikirleri ve eserleriyle hem İslâm coğrafyası hem de Batı dünyasında güncelliğini hâlâ korumakta olan bir mutasavvıftır. Onun vefatından sonra oğlu Sultan Veled tarafından sistemli bir hâle getirilen Mevlevîlik de, hoşgörü temelli din anlayışı ile hemen her dönemde pek çok çevrenin ilgisini çeken, entelektüel bir tarikat hüviyetini kazanmıştır. Mevlânâ ve Mevlevîliğin bu popülerliği, edebî sahada yazar ve şairlerin dikkatlerinden kaçmamış, Mevlânâ ve Mevlevîlikle ilgili şiir ve romanların yazımını beraberinde getirmiştir. Bu çalışmada, sayıları giderek artan Mevlânâ ve Mevlevîlik konulu romanlardan, manevî tekâmül boyutunu öne çıkaranlar üzerine bir değerlendirme yapılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk edebiyatı, roman, Mevlânâ, Mevlevîlik, manevî tekâmül

Abstract: While novel, one of the most mature examples of the literary genres on the basis of narration, reflects the reality of life in a fictional way, it sometimes opens its door slightly to history and historical figures. In novels, whose basic material is human, while the author shapes reality on his or her own plane, he or she sometimes chooses to convey this basic material as it is and sometimes chooses to reconstruct it in the free environment that the fiction provides. However, whatever the preference of the authors, the connection of the novel to real life continues to maintain its importance. For this reason, the tendency of novelists to use historical personalities as novel characters is one of the elements worth examining. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, who succeeded in calling out to these days centuries ago, is also a rich resource for novelists in this regard. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, one of the strongest personalities of the Turkish-Islamic civilization, is a Sufi whose timelessness still continues in both the Islamic geography and the western world with his inclusive ideas and works. Mevlevîyeh, which was brought into being systematic by his son Sultan Veled after his death, earned the title of an intellectual cult, which attracts the attention of many circles in almost every period with its tolerance-based understanding of religion. This popularity of Mevlânâ and the Mevlevîyeh has not escaped the attention of the authors and poets in the literary field and it has brought poems and novels about Mevlânâ and Mevlevîyeh with it. In this study, it is aimed to evaluate those which emphasize the spiritual evolution dimension among the novels about Mevlânâ and Mevlevîyeh, which are increasing in number.

Keywords: Turkish literature, novel, Mevlânâ, Mevlevîyeh, spiritual evolution

* Bu makale "Türk Romanında Mevlânâ ve Yakın Çevresi (2000-2015)" adlı doktora tezinin bir bölümünden üretilmiştir.

** (Dr. Öğr. Üyesi), Celal Bayar Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi ve Sosyal Bilimler Bölümü, Manisa/Türkiye, e-mail: fatmasukran_aslan@hotmail.com, ORCID: orcid.org/0000-0003-1822-2982

Giriş

Bir mutasavvıf ve şair olarak ardında silinmez izler bırakan Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, gerek dinî ve sosyal hayat; gerekse kültür ve edebiyat açısından en fazla tesiri, Anadolu Türkleri üzerinde bırakmıştır. Özellikle oğlu Sultan Veled'in gayretiyle kuruluşu tamamlanan Mevlevîliğin yayılışı ile birlikte, Mevlânâ'nın edebiyatımızdaki etkisi kuvvetle hissedilmeye başlanır. Bu kuvvetli tesirle ilgili olarak Köprülü, “*Her hâlde Mevlâna'yı iyice bilmeden Anadolu'daki ilk Türk eserlerini anlamak mümkün olmayacağı ilmî bir gerçektir.*” tespitinde bulunur.¹ Mevlânâ ile ona gönül veren ve yolunda gidenlerin edebiyatla olan sıkı münasebeti sebebiyle, artık onu tanımadan, Anadolu Türk edebiyatının gelişmesini hakkıyla anlama ve yorumlamanın imkânı kalmamıştır.² Çünkü “*...Mevlânâ'nın -Fars diliyle de olsa- yazdığı Mesnevî'de aşılamağa çalıştığı düşünce ve temsil ettiği ruh öylesine Türk'tür ki, bu esere geniş bir yer ayırmadan Türk kültür hayatı açıklanamaz.*”³

Mevlânâ'nın özellikle *Mesnevî* yoluyla Anadolu insanı üzerinde bıraktığı tesir, medeniyetimizin “Mesnevî medeniyeti” şeklinde tanımlanmasına imkân verecek kadar güçlüdür. Tanpınar, bu konuyla ilgili Yahya Kemal'le aralarında geçen bir konuşmayı şöyle nakleder:

“Bir gün Yahya Kemal'e 'Neydi bu eskilerin hayatı acaba? Nasıl yaşarlardı?' diye sormuştum. Gülererek 'Gayet basit, dedi, pilav yiyerek ve Mesnevi okuyarak. Medeniyetimiz pilav ve Mesnevi medeniyetiydi.' Birkaç yıl sonra Bağlarbaşı'ndan Karacaahmet'e doğru inen yolda, -kim bilir hangi vesile ile- canlanan maziyi yakalama arzusuyla aynı düşünceye döndü. 'Medeniyetimiz Mesnevi ve cihad medeniyetiydi' dedi.”⁴

Bu derin tesirin sebebini Mevlânâ'nın bizzat şahsı ve eserlerinin yanı sıra, vefatından sonra teşekkül eden Mevlevîliğin yapısı ile de açıklamak mümkündür. Zira Mevlevîlik bir tarikat olmanın ötesinde kültür, sanat ve edebiyatla iç içe olan bir mektep özelliği de gösterir.

Mevlânâ'nın öğretileri ile hayat bulan Mevlevîliğin, tasavvufî yönüyle birlikte çeşitli sahalarla olan bu münasebeti, daha çok yüksek zümreye mensup kişiler tarafından benimsenmesini sağlamıştır. Bu sebeple Mevlânâ ve Mevlevîlik, edebiyatçıların da dikkatini çekmiş ve gerek şiir gerekse roman türünde pek çok esere ilham kaynağı olmuştur. Özellikle son dönemde Mevlânâ'ya olan ilginin artışı, roman sahasında kayda değer bir malzemenin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Mevlânâ ve Mevlevîlik bazı yazarlar tarafından sadece popüler bir kurgu objesi olarak değerlendirilirken, tasavvufî terbiyenin içinden gelen ya da tasavvufa saygıyla yaklaşan kimi yazarlar tarafından ise yukarıda bahsedildiği şekilde manevî bir tekâmül süreci olarak ele alınmıştır.

Tasavvufî yönden manevî tekâmül, Allah'a yakınlaşmak isteyen kişinin, bir rehberine ya da diğer adıyla şeyhe intisabı ile başlayan süreci ifade eder. Tasavvuf ıstılahında seyr-i sülûk olarak adlandırılan bu süreçte mürid adını alan kişi, rehberi, yani mürşidinin yönlendirmesi ile manevî ilerleyişini sürdürür. Bu tekâmül süreci, tarikatların esaslarına göre farklılık arz eder.

Eserlerini bu kategoride değerlendirmenin mümkün olduğu yazarlar, roman kurgusunda genellikle bir gelişim sürecini gözler önüne sermektedir. Meseleye bu şekilde yaklaşan yazarların, tasavvufî çerçevede, mürid-mürşit ilişkisine benzeyen karakterler arası ilişkilerle, Mevlevîliğin tekâmül işlevi yanında, tarikat boyutuna da yer yer değindikleri görülür.

¹ Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1991, s.231.

² Abdülkâdir Karahan, “Mevlânâ'nın Dünya ve Hayat Görüşü ve Bunun Türk, İran ve Urdu Edebiyatlarındaki Etkileri”, *III. Millî Mevlânâ Kongresi*, Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi Yayınları, Konya, 12-14 Aralık 1988, s.34

³ Ağâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1984, s.42-43.

⁴ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Yahya Kemal*, 3. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul 1995, s.25-26.

Romanlarda Mevlânâ ve Mevlevîğin Manevî Tekâmül İşlevi

Mevlânâ ve Mevlevîliği manevî tekâmül işleviyle eserlerine taşıyan yazarlar içinde Sâmîha Ayverdi ilk akla gelen isimlerdendir. Tasavvufî bir terbiyenin içinden gelen Ayverdi'nin birçok eserinde, aldığı bu irfanın yansımaları açıkça görülür.

Yazarın, sözü edilen yansımaların net olarak görüldüğü eserlerinden biri *Yaşayan Ölü* romanıdır. Bu eserde Ayverdi, Leylâ ve Hattat Gerçek Çelebi karakterleri üzerinden bir mürid-mürşit ilişkisi ortaya koyar. Başkahraman Leylâ, eserin başında maddeci ve aşka yabancı bir karakterken Çelebi'nin tesiri ile manevî tekâmülünü gerçekleştirir. Leylâ'nın Gerçek Çelebi'den aldığı tesiri, eserin diğer karakterlerinden olan Seniye ile mektuplaşmaları sırasında, Leylâ'nın ağzından nakledilen şu sözlerde açık olarak görmek mümkündür: “İlmimizle, mekânın hudutlarını bile aşamadığımız gibi, zaman dahi akıl kuvvetimizi, henüz tahakkuk etmemiş şuurunun eşliğinde durdurmaktadır. Bence bir Gerçek Çelebi'nin kapısını zorlamak ve içeri girmek, ilmin bir köstebek yuvasına benzeyen dar ve karanlık zindanında hapsolmaktan yeğdir.”⁵

Ayverdi'nin *Yolcu Nereye Gidiyorsun* ve *Batmayan Gün* romanlarında da benzer bir durum söz konusudur. *Yolcu Nereye Gidiyorsun*⁶'da Adli, alafranga bir ailenin üçüncü çocuğudur. Çiftin ilk çocukları ikiz olduğundan, Adli'nin doğumu ailede pek hoş karşılanmaz. İstenmediğini daha küçük yaşlarda fark eden Adli, bir süre sonra ailesi tarafından yatılı okula verilir. Böylece aile, bu davetsiz misafirden kurtulur. Adli için ise yeni bir hayat başlar. Adli'nin babasının arkadaşlarından olan fakat babasına hiç benzemeyen Cem Bey ile tanışması hayatında köklü değişiklikleri beraberinde getirir. Cem Bey, bir mutasavvıftır ve Mevlânâ ile yakından ilgilenmektedir. Bu açıdan Cem Bey'in Adli üzerinde bıraktığı tesir, Mevlânâ kanalıyla olmaktadır.

Batmayan Gün'de ise Âliye, manevî tekâmül yaşayan bir karakterdir ve büyük babası İrfan Paşa'nın Mevlânâ sevgisi sebebiyle Âliye üzerinde mürşit fonksiyonunu icra ettiği görülmektedir. İrfan Paşa eserde, defterlerindeki kıymetli fikirleri ile var olan bir karakterdir. Mizacı itibarıyla manevî konulara uzak olan anne ve babasına benzemeyen Âliye, İrfan Paşa'nın defterlerinde, ruhunda hissettiği boşluğu dolduracak bir hazine ile karşılaşır: “Bu kız, babasının basit ve dümdüz rûhunu, anasının sahte ve boş hislerini atlayarak büyük babasının mizacının duygu ve kabiliyetlerinin mirasçısı olmuştur.”⁷

İrfan Paşa'nın Mevlevîlikle ilgisi, defterinde yer alan ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rumî'yi simgelediği düşünülen M.C.R. rumuzu ile ortaya konur: “Mavi defterin başında (M.C.R) rumuzu vardı ve yazılar ayrı ayrı parçalardan müteşekkildi.”⁸

Bu defterlerdeki hakikatleri çözebilmek için Âliye, canla başla uğraşır. Bu manevî yolculuğunda kendisine Kerim Bey de yardımcı olmaktadır.

Bu grupta ele alınabilecek bir diğer yazar da Münevver Ayaşlı'dır. Nehir roman özelliği taşıyan *Pertev Beyin Üç Kızı*, *Pertev Bey'in İki Kızı* ve *Pertev Bey'in Torunları* adlı eserlerinden *Pertev Bey'in İki Kızı*'nda, temel konu Batılılaşmanın toplum ve fertler üzerindeki olumsuz etkisidir. Eserde Miralay Pertev Bey'in kızları ve torunları arasında Selmin, önemli karakterlerden biri olarak göze çarpar. O, içinde yaşadığı dünyadan kendini soyutlamayı başaran ve böylece manen kirlenmeyen bir karakterdir. Maddî hırslardan uzaktır. Bu özellikleri sebebiyle tasavvufî terbiyeye yatkın bir kişilik olan Selmin, Arif Dede ile okudukları *Mesnevî* sayesinde manen daha da ilerler: “Selmin, haftada iki defa teşrif eden Arif Dede Efendi ile odasında çekiliyor, Mesnevî okuyor, Dede Efendi ile beraber Tanbur ve Rebab çalıyordu. Dede

⁵ Sâmîha Ayverdi, *Yaşayan Ölü*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2015, s. 47.

⁶ Sâmîha Ayverdi, *Yolcu Nereye Gidiyorsun*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2013.

⁷ Sâmîha Ayverdi, *Batmayan Gün*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2004, s. 11.

⁸ Ayverdi, “Batmayan...”, s. 35.

Efendi ney üflüyordu. Selmin ilâhîler de öğrenmişti, küçük fakat güzel ve hazin sesiyle ilâhîler okuyordu. Efendisi onu irşad ediyor her gün biraz daha Hakka doğru götürüyordu."⁹

Selmin'in Dede Efendi ile çıktığı manevî yolculukta çeşitli makamlar atladığı görülür. Artık ikilik ortadan kalkmıştır: "*Selmin titriyor ve hüngür hüngür ağlıyordu. Mürşid ile mürid arasındaki büyük sır çözülmüş, Mürşid Mürid, Mürid Mürşid olmuş ve ikilik ortadan kalkmıştı.*"¹⁰

Bu eserde de Selmin ve Arif Dede arasında mürid-mürşit ilişkisini açıkça görmek mümkündür.

Konuyu benzer bir bakış açısı ile ele alan bir diğer eser de Melahat Kıyak'ın *Gönül Bahçesinde Mevlânâ*¹¹'sıdır. Bu romanda Tadadoşi Takahashi adlı bir Japon turistin iş seyahati sebebiyle Konya'ya gelişi, Mevlânâ'yı tanıma süreci ve sonunda Müslüman oluşu üzerinde durulur.¹²

Takahashi aslında işi gereği İstanbul'a gelir. Burada görüştüğü şirket yetkilileri tarafından Konya'ya, Şeb-i Arus törenine davet edilir. Bu davet onun hayatında bir dönüm noktası olur. Takahashi, Mevlânâ'yı tanıyabilmek için âdeta çırpınır. Onunla ilgili pek çok şey öğrendikten sonra ülkesine döner. Ancak içindeki fırtına dinmemiştir. Burada Müslümanlarla irtibata geçmeyi hedefler. Sonunda bir Mevlânâ âşığı olan Mısırlı Yahya Şerif ile tanışır. Yahya Şerif ile olan münasebeti sonunda İslâm'ı seçer. Eserde bir roman kahramanı olarak yer almasa da hem Mevlânâ'nın, hem de bir Mevlevî karakter olarak nitelenebilecek Yahya Şerif'in, Takahashi'ye mürşitlik yaptıklarını söylemek mümkündür.

İskender Pala'nın *Babil'de Ölüm İstanbul'da Aşk*'i da Mevlevîliğin hem ahlâkî tekâmül işlevi, hem de bazı kültürel tezahürleri ile yer aldığı bir eserdir. Fuzûlî tarafından kaleme alınan Leylâ ile Mecnun (L&M) mesnevisinin dilinden anlatılan eserde, yer verilen bazı Mevlevî karakterler ve kitabın yolunun, çeşitli karakterler arasında el değiştiren bir ara Galata Mevlevîhanesi'ne düşmesi sebebiyle, Mevlevîliğe dair yansımaları görmek mümkündür.

Eserin "*Bu, Galata'da Dervişler Gecesi ve Aşkın Bilinmez Bilmecesidir*" başlıklı bölümünün öncesinde L&M, Rastıklı Anuş adlı karakterin eline geçmiştir. Ancak Üvendire Veyis adlı bir başka karakter, eseri bir sahafa satmak niyetiyle Anuş'tan çalar. Fakat İstanbul'un çok soğuk olduğu bir güne denk gelen bu planını gerçekleştirecek gücü kendinde bulamaz ve bu gece bir tekkeye sığınıp sabah olduğunda buradan ayrılarak kitabı satacak bir sahaf aramayı düşünür. Eserin sözü edilen bu bölümünde, Mevlevîlik kendine has kültürü ile de ele alınır. L&M, Galata Mevlevîhanesi'ne girdiğinde çok etkilenir ve bu kısımda Mevlevîhane, L&M'nin gözüyle okuyucuya aktarılır: "*Benim şahane bir konuk edasıyla girdiğim Mevlevîhane, o günlerde Galata'daki elçiliklerin ve kiliselerin arasında İslâm'ın güler yüzünü temsil ediyordu. ...Buradaki her bir nakşın üstüne asırlarca süren musikî nağmeleri sinmiştir. Meydanda dönen canların tennureleriyle ahenk bulan besteler buradan bütün İstanbul ufuklarına yayılır.*"¹³

Aslında farklı bir amaçla Mevlevîhaneye gelen Üvendire Veyis, tıpkı L&M gibi bu mekândan çok etkilenir. Veyis akşamüstü buraya geldiğinde, şeyhe bir diyeceği olduğu yalanını söyleyerek içeri kabul edilmiştir. Zamanı gelip de şeyhin, yani Şeyh Galib'in huzuruna kabul edildiğinde, hâlimden utanır ve bir gecelik misafirlik talep edecekken "*Şeyh'im, izin verirsin soyunacağım!*"¹⁴ sözleri dökülür dilinden. Şeyh Galib bu sözlere pek inanmasa da onu kabul eder. Bu gecenin sabahında Üvendire Veyis, kılınan sabah namazının ardından hücrelerine

⁹ Münevver Ayaşlı, *Pertev Bey'in İki Kızı*, Sebil Yayınevi, İstanbul 1992, s. 5-6.

¹⁰ Ayaşlı, *age*, s. 18.

¹¹ Melahat Kıyak, *Gönül Bahçesinde Mevlânâ*, Nesil Yayınları, İstanbul 2007.

¹² Soner Akpınar, "Modern Türk Romanında Şems-i Tebrizî ve Mevlâna Celâleddin-i Rûmî", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 14, 2011 Bahar, s. 9-10.

¹³ İskender Pala, *Babil'de Ölüm İstanbul'da Aşk*, Kapı Yayınları, İstanbul 2016, s. 344.

¹⁴ Pala, "Babil'de...", s. 348.

döndüğünde kuşluk vaktine dek ağlar. O gece hayatını değiştirecek bir rüya gördüğü her hâlimden bellidir. Aynı gün kuşluk kahvaltısından sonra, “*tekkenin dış kapısı ve utandırılmadan sokağın yolu gösterildiği halde Veyis, Kazancı Dede'nin tarif ettiği şekilde matbah-ı şerif girişindeki saka postuna diz çöküp oturarak olup biteni seyretmeye ve kendisini sınamaya gönüllü*”¹⁵ olur. Mevlevîlerin günlük hayatlarından giderek daha fazla etkilenen Üvendire Veyis, onların “*bu damıtılmış zarafetlerini görünce*” L&M'yi okuyabilmeyi de çok ister. Mevlevîlerin asil tavırlarından etkilenerek içinden “*Okumuş insanın hali başka oluyor*” diye geçirir. Veyis buradaki Mevlevîleri “*...var ile yok arasında yaşıyorlardı. Sessiz, huzurlu, gülümser, memnun ve razı.*”¹⁶ sözleriyle tarif eder. On sekizinci gün, şeyhin tekbirlediği sikkeyi giyen Üvendire Veyis'e, kendisine seyr-i sülûku öğretecek bir dede de tayin olunur. Dede'nin sohbetlerinden ziyadesiyle etkilenen Veyis, İstanbul'da çok büyük bir yangının başladığı gün, ilk defa semâ çıkarır. Yolu bu Mevlevîhaneye düşmeden önce günahın her türlüsüne batmış olan Üvendire Veyis, Mevlevîlerden derin şekilde etkilenerek ahlâkî anlamda tekâmül etmiştir.

Romanın sözü edilen bu bölümünde Şeyh Galib ve Esrar Dede de bir roman kahramanı olarak karşımıza çıkar. Bu iki isimden daha çok ön plana çıkan olan Şeyh Galib, L&M tarafından “Pamuk Şeyh” ifadeleri ile olumlu şekilde tanıtılır. Onun şairlik kudreti üzerinde de durulur. Ancak Şeyh Galib'in, Veyis tarafından kendisine hediye edilen L&M kitabını inceledikten sonra, Esrar Dede'ye söylediği: “*Kitaba hürmet de kalktı artık; şu cildin saray işi olduğu asaletinden belli ama bir saraylıya bunca eski püskü elbise yaraşır, Veyis gibi bir eski külhan oğluna reva görülür mü?*”¹⁷ sözleri dikkat çekicidir. Şeyh Galib'in bir Mevlevî şeyhi olarak, önceki hayatından pişman olup kendisine intisap eden bir kişiyi geçmişi ile yargılaması, Mevlevîlerin hoşgörü anlayışıyla bağdaşmamaktadır. Ancak Şeyh Galib'in konuşmasının devamında “*İnsanımızın gitgide yozlaştığını bundan bile anlayabilirsin*” cümlesini göz önüne aldığımızda, yazarın mesaj verme kaygısıyla Galib'e bu sözleri söylediğini düşünmek mümkündür.

Serdar Özkan'ın *Rumi'nin Bildiği Aşk* adlı eseri ise Hristiyan bir karakter üzerinden Mevlânâ ve Mevlevîliğe değinmesi bakımından ilgi çekicidir. Eserin kahramanı İtalyan ressam Fabio'dur. Hristiyan olan Fabio, son demlerini yaşamakta olan bir kanser hastasıdır. Eser, onun ağzından kendisi gibi içsel bir yolculuğa çıkan dostu Mathias'a yazdığı bir kitap şeklinde kurgulanmıştır.

Fabio gençliğinde bir motosiklet yarışçısıdır. Bir gün şiddetli bir kaza geçirir ve ağır yaralanır. Hastaneye götürülmek üzere bir helikoptere bindirilir. Bu kaza onun hayatında bir dönüm noktası olur. Öncesinde ölümü kendisine uzak gören Fabio “*İşte benim için, o helikopter bir kovaydı, ben de içinde ölümü soluyan balık.*”¹⁸ sözleriyle anlatır unutamadığı bu kazayı. Hayatında ilk kez öleceğine inanmıştır. Bu noktadan sonra Fabio'nun hayata bakışı değişir. Artık yegâne hedefi sevgidir. Fabio bir ara hippî dostları ile birlikte İos'a seyahat eder. Burada, Hristiyan, Şaman ve Budistler başta olmak üzere pek çok din ve inanca sahip kişi bir aradadır. Amaçları mutluluğa ulaşmaktır. Onlardan farklı olarak Fabio ise Tanrı'ya ulaşmayı hedefler. Aslında yol basittir. Tanrı'yı sevgi olarak tanımlayan Fabio “*Sevgiye sevgi ile varabilirdik*”¹⁹ diye düşünür. Ancak bu seyahat onu amacına ulaştıramamıştır. Evine döndükten bir süre sonra, bir gece rüyasında Hz. İsa'yı görür. Hz. İsa “*Yürü Fabio, evinden çık ve son günlerimde yürüdüğüm yere doğru yürü*”²⁰ sözleriyle onu çağırılmaktadır. Bu rüya üzerine Kudüs'e gitmek üzere yola çıkan Fabio, bir köyün yakınından geçerken Şaman bir gezginle tanışır. Bu gezgin ona İstanbul'dan geçeceğini ve orada sufiler ile tanışacağını söyler. Fabio'nun yolu bir süre sonra gerçekten de İstanbul'a düşer. Burada sufileri aramaya koyulur. Mevlânâ'nın ismini de ilk

¹⁵ Pala, “Babil'de...”, s. 350.

¹⁶ Pala, “Babil'de...”, s. 351.

¹⁷ Pala, “Babil'de...”, s. 358.

¹⁸ Serdar Özkan, *Rumi'nin Bildiği Aşk*, Artemis Yayınları, İstanbul 2013, s. 28.

¹⁹ Özkan, “Rumi'nin...”, s. 46.

²⁰ Özkan, “Rumi'nin...”, s. 48

kez burada duyar. Bu arada az olan Türkçesi ile çevresindekilere Mevlânâ'yı sorduğunda, kendisine sık sık "evliya" diye bir kelimenin söylendiğini fark eden Fabio, bu kelimenin sözlükte "Allah dostu" manasına geldiğini öğrenir. Bundan sonra herkese Türkçe olarak 'ben evliya olmak istiyorum' demeye başlar. Fakat İstanbul'da kimse onu ciddiye almaz. O da bir tren bileti alarak Konya'ya, merak ettiği Mevlânâ'nın diyarına gitmeye karar verir. Burada Şems-i Tebrizî ve Mevlânâ'nın kabirlerini ziyaret eder. Bu ziyaret onu manen fazlasıyla etkiler. O gece türbenin tam karşısındaki bir otelde kalan Fabio, rüyasında Mevlânâ'yı görür. Aslında gördüğü kişi, dış görünüşü itibarıyla Hz. İsa'ya benzemektedir. Bu sebeple Fabio ona İsa diye seslenir. Karşısındaki suret ise Fabio'ya "*Ben İsa değilim, ama yine de yanılıyor sayılmazsın, İsa ile aynı yerden geliyoruz biz.*"²¹ karşılığını verince, Fabio bu kişinin Mevlânâ olduğunu anlar. Aralarında bazı konuşmalar geçer. Mevlânâ hüznüldür. Hüznünün sebebi ise kimsenin onu hakkıyla anlamamış olmasıdır. Fabio bu durumdan çok etkilenir, uyandığında Mevlânâ'nın hüznünün kendisine geçtiğini fark eder.

Konya'daki bu olayların ardından Fabio, yaşayan bir sufi bulmak ve ondan Mevlânâ'yı tam olarak öğrenebilmek için tekrar yollara düşer. Aldığı bazı manevî işaretler sonucu İstanbul'da kalmaya karar verir. Ancak İstanbul'a temelli gelmesi on yedi yıl sonra gerçekleşecektir. Bu tecrübelerden sonra Fabio ülkesine döner; fakat akli ve yüreği İstanbul'da ve Mevlânâ'da kalmıştır. Onu tanımak için türlü kitaplar okur. Sonunda tatilini geçirmek için geldiği Paros'ta, Zeynep adlı bir hanımla karşılaşır. Bu hanım, Fabio için Mevlânâ'ya açılan bir kapı gibidir. Fabio ondan çok şey öğrenir. Eserde Fabio'nun manevî tekâmülüne vesile olan diğer kahraman da Bedreddin Dede'dir. Bu iki kişi vasıtasıyla kitaplarda yıllarca okuduğu şeyleri bizzat hayata dökmeyi öğrenen Fabio, manen ciddi bir gelişme kaydeder. Ancak bu durum eserde açıkça verilmez. Hatta Mevlânâ'dan çok etkilendiğini söyleyen Fabio'nun İslâm'a dair bir ifadesi ile karşılaşmak da mümkün değildir. O bütün dinleri, peygamberleri ve diğer din büyüklerini "sevgi" kavramı altında kucaklayan; ancak dinî anlamda neye inandığını tespitin güç olduğu bir Mevlevî karakterdir. Bu açıdan bakıldığında romanın manevî arayış içinde olan Batılılara hitap eden bir tarafının bulunduğu ve Mevlânâ'nın Müslümanlığı üzerinde durmayan bir eser olduğu söylenebilir.

Serdar Özkan'ın *Rumî'nin Bildiği Aşk* adlı eserinin devamı niteliğinde olan *Mevlânâ Çağırınca* adlı romanında ise Mevlânâ'nın günümüz insanının manevî tekâmülüne yardımcı olmak maksadıyla roman kişisi hâline getirildiğini görürüz. Bu eserde Mevlânâ, hayattayken kendisini çok seven İtalyan ressam Fabio'nun cenazesine katılmak üzere Allah'ın izni ile dünyaya geri gönderilir. Dünyada kalacağı kısıtlı süre içinde kendisine verilen vazife, babasını kaybettiği için manevî bir buhrana düşen Luna'yı içinde bulunduğu durumdan kurtarmaktır. Romanda Mevlânâ, Fabio'nun kızı Luna ile konuşabilmek için çok çaba sarf eder fakat onunla bir kez bile karşı karşıya gelemez. Luna, gerçekte kim olduğunu bilmediği Mevlânâ'yı kapısından uzaklaştırmak için polis çağırır. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî bu suretle romanda tam anlamıyla günümüz dünyasına çekilir. Yazar bu alışılmamış kurgu içinde okuyuculara, tasavvufun ve Mevlânâ'nın öğretilerinin günümüzde de yaşanabilir olduğunu göstermeye çalışır. Yazarın bu mesajını gözler önüne seren ifadeler, eserde Mevlânâ'nın dilinden şöyle aktarılır: "*Eğer bir kimse 21. yüzyılın İstanbul'unda, New York'unda, Paris'inde, Tokyo'sunda Allah'ı göremiyorsa, o arif değildir zaten, Allah'ı tanımıyordur. Allah 13. yüzyılın Konya'sında vardı da, 21. yüzyılın New York'unda yok muydu? ... Allah'ı hakkıyla bilenler zaman ve dünya değişirken, şaşmazlar.*"²²

Emine Işınsu'nun *Nisan Yağmuru* adlı romanı Mevlânâ ve öğretilerine dolaylı yoldan değinen bir diğer eserdir. Romanda başkahraman Meryem, kocası Cahit'in ani ölümüyle yıkılmıştır. Meryem, zengin ve güzel bir kadındır. Eşinin ölümünün ardından kendisi ile evlenmek isteyenler olur. Ancak o evliliği düşünmez ve evinde, eşinden kalan hatıralarla

²¹ Özkan, "Rumî'nin...", s. 81.

²² Serdar Özkan, *Mevlânâ Çağırınca*, Artemis Yayınları, İstanbul 2014, s. 12.

yaşamaya devam eder. Meryem, artık hayatın anlamını da sorgulayan bir insandır. Bir akşamüstü Ankara sokaklarında amaçsızca dolaşırken içinde sedef işleri, kemer tokaları ve rahleler olan bir dükkâna tesadüf eder. Oradan gelen müzikle kendinden geçen Meryem, ne yaptığını bilmeden dükkândan içeri girer ve “*hafif bir sesle müziğin şiirini okumaya*”²³ başlar. Bu şiir Schiller’in “Neşe’ye Övgü”südür. İçeride çalışmakta olan beş altı kişi Meryem’in etrafını sarar ve şiir bu kişilerce tamamlanır. Çok şaşırın Meryem’in gözü, o anda kendisi ile ilgilenmeyen ustaya takılır.

Bilindiği üzere romanda yüceltilmiş tipler romancının duygu ve düşüncelerini dile getirir ve dinî, millî ya da başka sosyal nitelikli değerleri taşır. Onlar toplumun özlediği model tiplerdir.²⁴ Bu açıdan baktığımızda eserde özel bir isme sahip olmayan ve Meryem’in “Sedefkâr dostum” diye andığı usta, yüceltilmiş bir tiptir. Meryem onu görür görmez etkilenir. Sonraki günlerde birçok kez bu dükkâna gider ve sonunda o da buranın çalışanlarından biri olur. Dükkânda görünüşte sedef işçiliği yapılıyor olsa da, aslında ustanın mürşitliğinde nefis terbiyesi yapılmaktadır. Meryem kendisini derinden etkileyen bu kişiyi: “... yerin yedi kat karanlığını ve güneş içmiş gökyüzünün mavi aydınlığını, size aynı anda sunar”²⁵ sözleriyle tanıtır. Romanda genellikle usta adıyla anılan kahramanın Mevlvî olduğundan bahsedilmez. Ancak eserin pek çok yerinde ustayı, çevresindekileri *Mesnevî*’ye yönlendirirken görürüz. Bunun yanı sıra usta Mevlvîlere has bazı tabirleri de kullanmaktadır: “*Kapamak*” pek yok lügatlerinde, *Ustamız elektriği söndürmek için bile “ışığı dinlendiriniz”²⁶, der.*²⁷

Ustanın sık sık *Mesnevî*’den örnekler vermesi ve dükkânda çalışanları da *Mesnevî* okumaya yönlendirmesi Mevlânâ’dan etkilendiğini gösterir. Ancak onun, çevresindekileri *Mesnevî*’nin yanı sıra *Tevrat*, *İncil* ve *Zebur* gibi kaynaklara yönlendirmesi de söz konusudur. Bunun yanı sıra usta, eserin birçok yerinde âdeta bir mutasavvıf portresiyle çizilmiş olmasına rağmen bazen bu portreye pek uyuşmayan fikirlere de sahiptir. Bir gönül ehli olarak suretten ziyade sîreti önemsemesi gereken usta, eserde Meryem tarafından estetik kaygılar taşıyan biri olarak tasvir edilir. Bu sebeple Meryem, bir kısmı beyazlamış olan saçlarını ustası beğeneceği için boyatmaya karar verir: “*Sedefkâr dostumun estetik kaygılar taşıdığını çok iyi biliyorum. ... Birden saçlarımı boyamaya karar verdim. ... Usta bir şey söylemedi lâkin ben onun ‘uyuma’ nasıl özen gösterdiğini biliyorum... Yarın ilk iş inşallah, kuaföre gidip...*”²⁸

Romanda Meryem çektiği acıların ardından, bir tesadüf eseri karşılaştığı usta vasıtasıyla manevî bakımdan tekâmül eden bir karakterdir. Bu açıdan bakıldığında usta ile aralarında bir mürid-mürşit ilişkisinden söz edilebilir. Bu ilişkinin genellikle Mevlânâ ve *Mesnevî* ekseninde ilerlediğini görürüz. Ancak Meryem’in bir nevi manevî eğitimden geçtiği ve ustası ile olan ilişkisini zaman zaman Şems ile Mevlânâ arasındaki ilişkiye benzetecek kadar yücelttiği dükkânın ortamını: “*Orada sedef işleme öğretiliyor, dahası bazı moral değerler üzerine konuşuluyor, tartışma yapılıyor, bu kadar.*”²⁹ sözleriyle anlatması eserin çelişkili kısımlarından biridir. Bu açıdan romanda Mevlânâ ve kısmen Mevlevîliğin tezahürlerinden söz edilebilir. Ancak yazarın bu tezahürleri, yukarıda verilen bazı örneklerden de hareketle günümüze uyarlanmış bir tasavvuf anlayışıyla ele aldığını söylemek mümkündür.

Şahıs kadrosunda bulunan Mevlvî karakterler aracılığıyla Mevlevîliğin manevî tekâmül boyutuna ve Mevlânâ’nın mutasavvıf vasfına değinen bir roman da Mine Sultan Ünver’in *Nâr-ı Aşk* adlı eseridir. Ünver’in romanında ana olay, III. Selim’in kız kardeşi Beyhan Sultan ile Şeyh

²³ Emine Işın, *Nisan Yağmuru*, Bilge Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 14.

²⁴ Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2015, s. 151.

²⁵ Işın, *age.*, s. 140

²⁶ Dinlendirmek: Mevlvîlerde ‘söndürmek’ kelimesi, anlamındaki olumsuzluk sebebiyle kullanılmaz. Dinlendirmek, bunun yerine kullanılan bir kelimedir. Bkz. Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2006, s. 26.

²⁷ Işın, *age.*, s. 158.

²⁸ Işın, *age.*, s. 156.

²⁹ Işın, *age.*, s. 167.

Galib arasında var olduğu iddia edilen aşk üzerinden kurgulanmıştır. Eserde olaylar farklı kişi ve nesnelere ağzından çoğul bakış açısı³⁰ ile aktarılır. Bazen bir zehirli sarmaşık ya da bir seccade, bazen de bir ipeklî mendilin anlatıcı konumuna geçtiği romanda, hadiseler bu anlatıcı çeşitliliği sebebiyle farklı yönlerden okuyucuya sunulabilmiştir. Bakış açısındaki bu çeşitlilik, Mevlevî karakterlerin ruh hâllerinin ve Mevlânâ'dan aldıkları tesirin, eserde belirgin şekilde görülmesini sağlamıştır.

Eserde, Beyhan Sultan'ın, tesadüf eseri Şeyh Galib'in okuduğu bir gazeli duyması ile başlayan aşk macerası, III. Selim'in Konya'da, Şeyh Galib'i Beyhan Sultan'la tanıştırmaması ile iyice alevlenir. Şeyh Galib'in Beyhan Sultan'la olan bu ilk karşılaşması, söz konusu aşkın karşılıklı bir hâl almasını beraberinde getirmiştir. İlerleyen günlerde her iki taraf için de bir kara sevdaya dönüşen bu aşkın, Şeyh Galib cephesindeki anlamı giderek başkalaşır.

Galib, eserin başlangıcından itibaren mutasavvıf bir kimlikle ön plana çıkmaktadır. Fakat bir eksiği vardır. Küçük yaşlarından beri Mevlevîhane'ye gidip gelmesine rağmen içinde bir boşluk hissetmektedir. Hissettiği bu boşluğun sebebi aşkı yaşayamamaktır: *"Bir derdi vardı ki o da derinden hissettiği, sebebine de vakıf olduğu hâlde çaresini bulamadığı koca bir boşluk idi. Sebebine vakıf olduğu bu dert; aşktan mahrum oluşuydu. ...efendisi bildiği Mevlânâ Hazretleri ve birçok can gibi hakiki aşkı yaşamak derdindeydi..."*³¹

Galib tam da bu boşluğu hissettiği sıralarda tanıştığı ve gönlünü kaptırdığı Beyhan Sultan'ın aşkıyla manevî bir olgunlaşma sürecine girer. Aslında ikisinin kavuşması için hiçbir engel görünmemektedir. Fakat Galib aldığı bir kararla Beyhan Sultan'a haber vermeden, Konya'ya gider. Amacı çileye girmek ve nefsini ıslah etmektir. Galib burada amacına ulaşır ve manevî anlamda büyük bir değişime uğrar. Galib'in çile günlerinin anlatıldığı bu bölümlerde Mevlevîliğe dair pek çok ayrıntıya da yer verilmektedir:

"... Mevlânâ'nın ayak sürdüğü topraklara gelip çileye³² soyunduğum vakit niyetim bin bir gün nefsimi terbiyede tutmaktı ya iki seneyi nihayete erdirdim. ... Şeyhimin tekbirlediği³³ sikke giydirildikten sonra, bana seyr-i sülûku öğretecek bir dede³⁴ tayin olundu. ... mukabele³⁵ meşklere yaptık, sabah namazları ardından bin bir taneli tesbihlere yapışıp İsm-i Celal³⁶ zikrettik, aşka gelip semaya³⁷ durduk, göz yaşlarımız eşliğinde ney üfledik..."³⁸

Bin bir gün süren çilesini tamamlayan Şeyh Galib artık aşkı, mecazî ve ilâhî her iki cephesiyle de tanıyan bir karakterdir. Ancak Beyhan Sultan'a duyduğu aşk, nihâyet bulmamıştır. Galib, çileden çıktığında Beyhan Sultan'ın rızası olmadığı hâlde evlendirildiğini ve çocuk sahibi olduğunu öğrenir. Bu noktadan itibaren Şeyh Galib ve Beyhan Sultan'ın aşkı

³⁰ Çoğul bakış açısı, gerçekliği hakkıyla anlatabilmek için tek merkezli bilinç yerine birçok kahramanın bilincini devreye sokmaktır. Bu da olayların çok yönlü olarak aktarılmasını sağlar ve böylece roman çok sesli ve çok boyutlu bir yapı haline gelir. Bkz. Mehmet Tekin, *Roman Sanatı I*, 14. Basım, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2016, s. 65-65.

³¹ Mine Sultan Ünver, *Nâr-ı Aşk*, 5. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul 2015, s. 19-20.

³² "Kırk gün az yemek, az içmek, az uyumak, ibadette vakit geçirmek suretiyle nefsi arıtmak. Mevlevî çilesi, bin bir gün hizmetle olur." Bkz. Gölpınarlı, *age.*, s. 22.

³³ Mevlevîliğe intisab eden fakat dervişliğe ikrar vermemiş olanlara Mevlevîlerde "muhib" denmektedir. Sikke tekbiri, muhib olacak kişiye şeyhin belli kayıtlara bağlı birçok aşamadan sonra sikkeyi giydirmesidir. Bir merasim şeklinde tertip edilen bu uygulama, dervişliğe ikrar verme yolunda atılmış bir adımdır. Bkz. Gölpınarlı, *age.*, s. 149-150.

³⁴ "Bin bir gün hizmetini bitirmiş, dervişlik payesine erişip dergâhta hücre sahibi olmuş kişi." Bkz. Gölpınarlı, *age.*, s. 22.

³⁵ "...Mevlevîler 'Devr-i Veledi'de, birbirlerine karşı baş kestikleri, birbirlerinin yüzlerine bakıp özlendeki ilâhî zuhuru takdis ettikleri için Mevlevî âyini bu adla anılmıştır." Mukabele'nin ayrıntıları için bkz. Gölpınarlı, *age.*, s. 92.

³⁶ "Zât ismi sayılan 'Allah' ismine, 'İsm-i Celâl' denir. Bütün tasavvuf yollarında umumdur." Mevlevîlerde İsm-i Celâl zikri konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Gölpınarlı, *age.*, s. 32, 135.

³⁷ "Semâ": Musikiyye uyup sağdan sola, hırkalıysa, sağ eliyle hırkasının yakasını tutup göğsünü biraz açarak, sol eliyle, bel hizasında, hırkanın sağ yanını, açılmaması için tutarak; tennürelîyse kollarını açarak dönmek." Bkz. Gölpınarlı, *age.*, s.50.

³⁸ Ünver, *age.*, s. 194-195.

yaşanması imkânsız bir hâle gelir. Bu amansız dert, Galib'in manevî tekâmülünü hızlandırır. Aşk ateşiyle yanan Galib, tıpkı Mevlânâ gibi pişmektedir. Eserdeki bir diğer Mevlevî karakter olan Esrar Dede'nin romana bu noktada dâhil olması, Şeyh Galib ve Esrar Dede arasında Mevlânâ ve Şems ilişkisine benzeyen bir durumun ortaya çıkmasını sağlar. Eserin sonunda Galib de, Esrar da Allah'a manen yakınlaşma yolunda amaçlarına ulaşırlar. Önce bin bir günlük çilesinin bin birinci gününde Esrar Dede, bir yıl sonra da Şeyh Galib vefat eder.

Bu eserde manevî tekâmüle eren kişiler, Şeyh Galib ve Esrar Dede ile sınırlı değildir. Alehandro adlı karakter de romanda Galib ve diğer Mevlevîlerden etkilenerek köklü bir değişim geçirmektedir. Alehandro, Galib'le tanışmadan önce hırsızlık yapan, adam öldüren ve para karşılığı casusluk eden biridir. Bir tesadüf sonucu karşılaştığı Şeyh Galib vasıtasıyla Müslüman olur ve Abdullah adını alır.

Söz konusu eser, başta Şeyh Galib olmak üzere diğer karakterler aracılığıyla Mevlevîliğin tarikat boyutuna da değinen nadir romanlardan biridir.

Bu gruptaki bir diğer eser de Mustafa Akgün'ün *Mevlânâ'dan Goethe'ye Sevgi Köprüsü* adlı romanıdır. Roman, koyu Alman milliyetçisi bir ailenin kızı olan Angelika ve Türk genci Cafer'in aşkı ile başlar. Angelika'nın ailesi bu aşka karşıdır. Bu ilişkiyi önlemek için Angelika'nın annesi Helga ve annesinin arkadaşı Eva devreye girer. Eva da önceleri Türk düşmanıdır. Daha sonra tanışıp âşık olduğu Refik adlı bir Türk vasıtasıyla bu fikri değiştirir. Hatta Eva, bir yaz tatilinde Refik'le birlikte Konya'ya gider. Burada Refik'in babası Fuat Dede ile tanışır. Fuat Dede bir Mevlevîdir. Sık sık ney üfler, *Mesnevî*'den beyitler okur. Roman bu aşamadan sonra Fuat Dede'nin Eva'ya Mevlevîliği anlatması ile devam eder. Eva eserin sonunda Türk dostu ve Mevlânâ âşığı biri hâline gelir Ancak roman tekniği açısından çok zayıf olan bu eserde, yazarın özellikle inandırıcı karakterler oluşturmada başarısız olduğu görülür. Roman kişilerinin diyalogları suni ve eserde kullanılan dil, çoğunlukla özensizdir: "*Bütün bunları niçin anlattım Eva gelin biliyor musun? Siz Almanların içinden Goethe çıkmış. Batı toplumundan yani. Bizden Mevlânâ çıkmış. Doğu toplumundan yani. Bunlar asırlar öncesinden köprüyü kurmuşlar. Sevgi köprüsünü yani. Doğu ile Batıyı birleştirecek köprüyü yani. ... Eva gayri ihtiyârî, 'Çok doğru tesbitleriniz var' dedi. Fuat Dede, 'Artık ayrılma zamanı geldi' dedi.*"³⁹

Hasan Saraç tarafından kaleme alınan *Kor* da bu grupta ele alınabilecek bir diğer eserdir. Roman, üç ayrı kahramanın Mevlânâ etrafında birleşen hayatlarını konu alır. Aslında yazar bu iddiada olmasına rağmen romanda gerçek manada hayatları kesişen iki kahraman vardır. Bu karakterlerden ilki İngiltere'de yaşayan Evelyn'dir. Evelyn, Cambridge'de doktora öğrenimi yapan bir genç kızdır. Bir aile dostu olan Profesör Tim Price'ın ricasıyla Moskova'da düzenlenecek olan, dinler felsefesi konulu bir konferansa katılır. Burada Azerî Profesör Rustam Aktamova ile tanışır. Rustam Hoca ile Evelyn arasında geçen sohbet, başta tasavvuf konusunda yoğunlaşır. Ardından söz Mevlânâ ve Yunus Emre'ye gelir. Evelyn, Rustam Hoca'nın mütevazı tavrından ve özellikle Mevlânâ hakkında verdiği bilgilerden çok etkilenir: "*Moskova'ya akademik bir emrivaki ile gönülsüzce gelen genç kadın, o geceyi izleyen haftalarda ruhuna iyi gelen taze bir heyecanla, Mevlânâ ve Mevlevîlik hakkında makaleler, eserler okuyacağını, kafasına bir şeyler takıldıkça bilgisayarından mesaj atıp Rustam Hoca'ya danışacağını asla tahmin edemezdi.*"⁴⁰

Evelyn'in Mevlânâ'ya ilgi duyduğunu fark eden Aktamova ona, Konya'ya Şeb-i Arus törenlerine gitmesini tavsiye eder. Bu fikir Evelyn'in da hoşuna gider. Türkiye'ye geldiğinde Evelyn'ı karşılaması için Rustam Hoca, yeğeni Mustafa'yı görevlendirir. Eserde bu aşamadan sonra Evelyn ve Mustafa arasındaki farklılıklar okuyucuya sunulur. Evelyn, Batı kültürü ile yetişmiştir ve Müslüman değildir. Ancak Mevlânâ'dan aldığı tesir, onu bambaşka biri hâline

³⁹ Mustafa Akgün, *Mevlânâ'dan Goethe'ye Sevgi Köprüsü*, Panama Yayınları, Ankara 2015, s. 311.

⁴⁰ Hasan Saraç, *Kor*, Timaş Yayınları, İstanbul 2014, s. 72.

getirir. Rustam Hoca'nın yeğeni Mustafa ise, mutasavvıf bir kimliğe sahip olan, derin bilgisi ile herkesi kendisine hayran bırakan dayısından nasiplenememiş, kendi değerlerine yabancı bir isimdir. Mustafa, dayısı Rustam Hoca'yı ve Mevlânâ'yı Evelyn aracılığıyla ilk kez gerçek manada tanımaya başlar. Bu açıdan bakıldığında bir Batılı olan Evelyn'in tekâmülü Mevlânâ vasıtasıyla gerçekleşirken, Mevlânâ gibi bir cevheri doğduğu andan itibaren kendi değerleri içinde hazır bulan fakat onunla ilgilenmeyen Mustafa'nın tekâmülü ise Evelyn vasıtasıyla olur.

Eserin, yolu Mevlânâ ile kesişen üçüncü kahramanı ise Cemal'dir. Cemal Konyalıdır. Babaannesi Kerime Hatun tarafından büyütülen Cemal, evlerine ara sıra gelen Yunus Efendi adlı bir aile dostu tarafından himaye edilmektedir. Eserin başlarında Cemal, onun gerçek kimliğini bilmez. Yunus Efendi, Cemal'in tahsiline yardımcı olur. Ona üç nesil boyunca korunarak sonunda kendisine intikal etmiş çok kıymetli bir ney armağan eder. Cemal ney üflemeği öğrenir. Tahsilini tamamlar. On sekiz yaşına geldiğinde Yunus Efendi'den bir mektup alır. Bu mektupta Yunus Efendi, kendisi gibi Cemal'in soyunun da Selâhaddin Zerkubî'ye dayandığını açıklar: *"Bu soylu sülale, büyük bir tevazu ve fedakârlıkla kimliğini asırlar boyu hep gizli tutmuş. Bu nedenle de yeni doğan çocuklarına on sekiz yaşına gelene kadar gerçek kimlikleri hakkında bilgi verilmemiştir. ...Beşşehir'e göç edenlerin hayatta kalan son temsilcileri olarak bir tek Kerime Hatun'la biz kalmıştık. ...İşte bu yüzden aile sırrımızı sana ancak bu mektupla açıklayabiliyorum."*⁴¹

Bu mektubun ardından Cemal, Konya'ya, atalarını ziyarete gitmeye karar verir. Eserde sözü edilen bu üç kahramanın yani Evelyn, Mustafa ve Cemal'in yolları Konya'da Şeb-i Arus törenlerinde kısa süreliğine kesişir. Aslında bu kahramanlar arasındaki bağı tesis eden asıl unsur, Mevlânâ'dan aldıkları tesirdir.

Bu grupta ele alınabilecek eserler arasında gerçek bir şahsiyetin⁴² hayat hikâyesinden yola çıkan Sadık Yalsızuçanlar'ın *Diyamandı* adlı romanı, farklı bir yere sahiptir. Eser mektup roman türündedir. Yaman Dede'nin, arayış içinde olan bir genç kıza yazdığı mektuplardan oluşan eserde, Mevlevîlik manevî tekâmül işlevi ile ön plana çıkar. Yaman Dede üzerine hazırlanan biyografik nitelikli eserlerin içeriği düşünüldüğünde, Yalsızuçanlar'ın romanda gerçeklere olabildiğince sadık kaldığı görülür. Eserde Yaman Dede'nin İslâm ve Mevlânâ ile tanışmasına kadar giden süreç, -gerçek hayatında olduğu gibi- Kastamonu İdâdisi'nde okurken, gayrimüslim olmasına rağmen, hocalarından aldığı izinle din derslerine girmesi ile başlar. Hocaları tarafından verilen bir ödev vesilesiyle *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beytini de okuyan Yaman Dede'nin ruhunda, büyük değişimler olmaktadır. Yine hocalarının teşvikiyle Arapça ve Farsça öğrenen Yaman Dede, buradaki eğitimini tamamlayınca, hukuk mektebine devam etmek için İstanbul'a gider. Burada Galata Mevlevîhanesi'ni keşfeden Yaman Dede'nin yolu, Ahmed Remzi Dede ile kesişir: *"Bir yandan mektebe kaydoldum diğer yandan Mevlevîhâne'yi*

⁴¹ Saraç, *age.*, s. 230.

⁴² Eserin kahramanı olan bu şahsın asıl adı Diamandı'dir. Kayseri'nin Talas ilçesinde dünyaya gelmiştir ve Rum Ortodoks camiasına mensuptur. Müslüman olduktan sonra "Yanar Dede", "Yanan Dede", "Yaman Dede" ve "Yamandı Molla" gibi isimlerle de anılan bu zat, öğrenimine Rum Ortodoks mektebinde başlamıştır. Daha sonra Kastamonu İdâdisi'nde okur. Gayrimüslim olduğu için din derslerine katılma zorunluluğu olmayan Yaman Dede, hocalarının izniyle okulda bu derslere de katılır. Mektuplarından anlaşıldığına göre Farsça hocası İskilipli Osman Efendi'nin *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beytini okuma ödevi olarak vermesi onun hayatında bir dönüm noktası olur. Bu olayın ardından İslâm'a daha fazla ilgi duyan Yaman Dede, Arapça ve Farsça da öğrenir. Bir dönem Galata Mevlevîhanesi'nde *Mesnevî* derslerine katılır. Aslında gençlik yıllarından itibaren İslâm'ı kabul etmiş olmasına rağmen kırk yıl kadar bu durumu çevresinden gizler. Sonunda Nakşibendî Hâlidî Şeyhi Ahmed Hilmi Efendi'nin teşvikiyle Müslüman olduğunu açıklar. "Mehmet Abdülkadir Keçeoğlu" ismini alan Yaman Dede'nin ihtidâsı, dönemin gazete ve dergilerine konu olur. Onun hayatında şiirin mühim bir yeri vardır. Şiirleri içinde bilhassa 'Dahîlek yâ Resûlallah' çok meşhurdur. Mevlânâ üzerine yazdığı şiirler Yahya Kemal Beyatlı, İbnülemin Mahmud Kemal, İbrahim Alâeddin Gövsa ve Orhan Seyfi Orhon gibi şair ve yazarlarca takdirle karşılanmıştır. Yaman Dede 1962 yılında vefat etmiş ve Karacaahmet Mezarlığı'na defnedilmiştir. Bkz. Haşim Şahin, "Yaman Dede", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 43, İstanbul 2013, s. 311-312.

keşfettim. Ahmed Remzi Dede' me burada erdim. Gönül burada Allah'ın Habibi'nin aşkıyla kan ağladı."⁴³

Yaman Dede, Müslüman olduğunu uzun süre çevresinden gizler. Ancak Mevlânâ'ya duyduğu aşk giderek büyümekte ve bu aşkı gizlemek imkânsız hâle gelmektedir. Sonunda Yaman Dede, yıllar önce kalbi ile tasdik ettiğini diliyle de ikrar eyler: “*O Ulu Sultan'ın aşkı gönlümü yakmaya başladıktan sonra ayrı bir varlığım kalmadı ki ayrı bir dinim olsun. ... Mevlânâ'yı okuyup da O'na doğru akmamanın imkânı var mı? O kadar çok güzellik yansıtıyor ki bize, insan O'nu daha derinden kavradıkça adeta buharlaşıyor, ayrı bir varlığı kalmıyor.*”⁴⁴

Eser, Yaman Dede'nin gerçek hayat hikâyesinin ayrıntılı bir şekilde, mektuplara aktarılması ile devam eder. Romanın mektup türünde olması, yaşananların Yaman Dede'nin kendi ağzından anlatılması ve şahıs kadrosunun sınırlı tutulması, onun manevî tekâmülünü okuyucuya samimi bir dille ulaştırmanın yanında, eserde Mevlânâ'nın tesiri ve Mevlevîliğin tezahürlerinin de ön plana çıkmasını sağlamıştır.

Sadık Yalsızuçanlar'ın bir diğer romanı *Birdenbire* de, Mevlânâ ve Mevlevîliğe dolaylı yoldan temas eden bir eserdir. Bu romanda küçük yaşlarından beri manevî bir arayış içinde olan Mustafa'nın hikâyesi anlatılmaktadır. Mustafa, ilâhî sırlara vâkıf olabilmek için yanıp tutuşan bir kahramandır ve tasavvufa gönül veren insanlar arasında büyümüştür. Zamanla bu kişilerden çok şey öğrenir. Ancak Mustafa'nın manevî yolculuğu eserde açıkça ortaya konmamıştır. O, tasavvuf yolunda çeşitli makamlara ulaşır ancak bunları anlatamaz: “*Tasavvuf hâldir. Yaşanır. Anlatılmaz. Anlatanlar özel bir izinle, sınırlı biçimde anlatırlar. Amak-ı Hayal'i yazmış... Roman sanlıyor. Seyr-i sülûkudur Filibeli'nin.*”⁴⁵

Eserde Mustafa'nın bir tarikata bağlandığını düşündüren hadiseler de cereyan eder. Ancak herhangi bir tarikatın ismi anılmaz. Mustafa, hiçbir mutasavvıfı ayırt etmeden hepsinin manevî sofrasından faydalanır. Onun faydalandığı bu mutasavvıflardan biri de Mevlânâ'dır. Romanda, zaman zaman Mevlânâ'dan söz edildiği gibi Mevlevîliğe dair bazı uygulamalardan da bahsedilir:

“ – Azizler gel demezler evlat.

– Mevlânâ gel diyor...

– Gel diyen Mevlânâ değildir, o söz Ebu'l-Hayr'a aittir...”⁴⁶

“Mevlevî dervişleri rıza kelimesinin ebcedince, bin bir gün girerler halvete. Onlar rızaya ulaşmak için bin bir gün çileye soyunurlar. Tabi bu hep böyle gelmedi. Kısa sürede seyr-i sülûk çıkaranlar var.”⁴⁷

Bunların dışında eserde Mevlevî şeyhi İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî'nin manevî evladı ve dervişi Ganem Dede ile ilgili Mustafâ Sâkib Dede'nin *Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân*'ında da geçen bir hadise nakledilir. Bir gün Kulekapısı Mevlevîhanesi'nin kapısında dervişler bir bebek bulur ve Ankaravî'ye getirirler. O da bebeği kucağına alarak “Hay kuzu, hoş geldin!” diyerek sever. Kuzu, dergâhta herkesin göz nuru olur. “*Bir gün yine bir hizmet için, 'Kuzu!' diye çağırılınca, Dede, 'Artık büyüdü, bundan böyle koç olur, Ganem...' der. Artık Ganem diye çağrılmaya başlar. Dede, huzurundan çıkarken, 'İsmail' diye fısıldar. 'İbrahim'in İsmail'i.*”⁴⁸ Bu hadisenin üzerinden uzun yıllar geçer. Ankaravî ölümcül bir hastalığa yakalanır. Bütün dervişler üzüntü içinde çaresizce beklemektedir. O sırada Ganem, şeyhinin yanına çıkar, “*Ben*

⁴³ Sadık Yalsızuçanlar, *Diyamandı*, 2. Baskı, H Yayınları, İstanbul 2015, s. 11.

⁴⁴ Yalsızuçanlar, “Diyamandı”, s. 85.

⁴⁵ Yalsızuçanlar, *Birdenbire*, 3. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul 2013, s. 276.

⁴⁶ Yalsızuçanlar, “Birdenbire”, s. 67. Burada bahsi geçen sözün Mevlânâ'ya ait eserlerin hiçbirinde yer almadığı bilinmektedir. Yazarın eserde bir diğer roman kişinin ağzından naklettiği gibi bu sözün Ebû Sâid-i Ebu'l-Hayr'a ait olup olmadığı da kesin olarak bilinmemektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yakup Şafak, “Mevlânâ'ya Atfedilen 'Yine Gel...' Rubâîsine Dair”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt 24, Sayı 2, 2009, s. 75-80.

⁴⁷ Yalsızuçanlar, “Birdenbire”, s. 276.

⁴⁸ Yalsızuçanlar, “Birdenbire”, s. 28.

kurbanlıktan başka ne işe yararım, sultanım destur verin, yerinize ben gideyim..."⁴⁹ sözleriyle şeyhine yalvarıp yakarır ve onu ikna eder. Mevlevî usulünce gülbank çekilirken, Ganem canını teslim eder. O defnedildiği sırada, Ankaravî iyileşerek yatağından kalkmıştır.

İlâhî aşka ermek için, Niyazi-i Mısırî'den İbn-i Arabî'ye, Aziz Mahmud Hüdâî'den, Yunus Emre ve Mevlânâ'ya kadar çalmadık kapı bırakmayan Mustafa'nın, eserin sonunda maksadına ulaştığı anlaşılmaktadır: "*O'na, O'ndan, O'nunla varılıyor. Her bir arif bu yolda türlü nişan vermiş, biri nişan vermedi nişanımdan ileri. Velhasıl her şey birdenbire oluyor. Birdenbire...*"⁵⁰

Bu grupta ele alınabilecek bir diğer eser olan *Doğuda Aşk Böyle Yazılır*'da, romanın bir bölümünün Şeyh Galib'e ayrılmış olması sebebiyle, dolaylı şekilde Mevlânâ ve Mevlevîliğe değinildiği tespit edilmiştir.

Eserin başkişisi olan Ahmet, Köln'de dünyaya gelmiş, dolayısıyla millî ve manevî değerine uzak bir çevrede yetişmiştir. Ahmed'in dedesi, eski İstanbul'u ve bu şehrin manevî havasını çok önceleri teneffüs etmiş, gönül ehli bir zattır. Torununa sık sık İstanbul'u ve İstanbul'da tecessüm ettiğine inandığı ilâhî aşkı anlatmaktadır. Ahmet zamanla dedesinin anlattıklarından daha çok etkilenir ve sonunda kimseye haber vermeden İstanbul'a, dedesinden dinlediği aşkı bulmaya gelir. Eserde Ahmed'in arayışının yanı sıra farklı bölümlerde şair "Nâbî", "Ahmed Paşa" ve "Şeyh Galib" in hikâyelerine de yer verilir. Romanın Şeyh Galib'e ayrılan bölümünde, onun Beyhan Sultan'a duyduğu aşk vasıtasıyla ilâhî aşka ermesi anlatılır. Şeyh Galib, III. Selim'in kendisini huzuruna kabul ettiği bir gün, Beyhan Sultan'ı görür ve ona ilk görüşte âşık olur. Bu aşk Galib'in manevî yolculuğunda bir dönüm noktasıdır. Galib, Mevlânâ diyarı Konya'ya giderek burada çileye girer. Ancak gördüğü bir rüya neticesinde bu aşkın vuslatı olmadığını, aşktan kendi hissesine düşenin yanmak olduğunu öğrenir: "*Bir düş gördüm ben Esrar. Benim nasibime yanmak düştü.*"⁵¹

Eserde arayış içinde olan Ahmet, kaldığı otelin sahibi Ömer Bey ile yaptığı sohbetler neticesinde manevî anlamda gelişme kaydeder. Ancak Ahmed'in bu tekâmülünde Mevlevîliğin tesiri açık olarak görülmez. Romanda Mevlânâ ve Mevlevîliğe değinilen kısımlar, Şeyh Galib'in hikâyesinin anlatıldığı bölümle sınırlıdır.

Bunlardan başka, İskender Pala'nın *Katre-i Matem*'i de, zor bir anında Mevlevîhaneye sığınan roman kahramanı aracılığıyla, Mevlevîliğe manevî tekâmül işlevi ile değinen eserlerden biri olarak göze çarpar. Eserin kahramanı Kara Şahin, kısa süre önce tanıdığı ve sevdiği Nakşîgöl adlı bir kızla evlenir. Ancak bu vuslat uzun sürmez. Şahin, evlendikleri gecenin sabahında karısının ölüsüyle karşılaşır. Henüz bu olayın tesirinden kurtulamamışken bir de söz konusu cinayetle ilgili olarak tutuklanır. Şahin suçlu bulunduğu için infaz edilecektir; ancak bir yolunu bulup yeniçerilerin elinden kaçır. Bundan sonra roman, Şahin'in Nakşîgöl'ü arayışı ile devam eder. Şahin, bu arayışı sırasında Hafız Çelebi ve Yanık Yusuf adlı kişilerle de tanışır ve aralarında bir dostluk başlar. Eserde açık şekilde verilmese de, Hafız Çelebi'nin Mevlevî olduğu anlaşılmaktadır. Sözü edilen dostlarıyla birlikte Nakşîgöl'ü arayan Şahin'in yolu bir ara Beşiktaş'taki Mevlevîhaneye düşer. Eserdeki Mevlevîlik tezahürleri de Şahin'in bu Mevlevîhane günlerinde karşımıza çıkar. Şahin'in Mevlevîhaneye gelişi, ruhunda duyduğu manevî açlıkla değil, bir yere sığınma ihtiyacı ile ilgilidir. Ancak henüz bu mekâna girer girmez durum değişir. O, Şeyh Ahmed Dede'nin sohbeti sırasında Mevlevîhaneye girmiştir ve bu sohbet onu derinden etkiler. Şahin, aslında hiç hesaplamadığı hâlde Şeyh'in karşısına çıkınca, ona soyunmaya geldiğini söyler. Şeyh, bu duruma pek inanmasa da Şahin'le ilgilenmesi için

⁴⁹ Yalsızuçanlar, "Birdenbire", s. 29.

⁵⁰ Yalsızuçanlar, "Birdenbire", s. 352.

⁵¹ Fatih Duman, *Doğuda Aşk Böyle Yazılır*, 9. Baskı, Nesil Yayınları, İstanbul 2013, s. 208.

meydancıyı⁵² çağırır ve Şahin bir hücreye yerleştirilir. Eserin bu bölümlerinde Mevlevî âdâb ve erkânına dair ayrıntılar göze çarpar:

“Tekkede hayat yatsı namazından sonra durağanlaşıp gece teheccüd vakti canlanıyor, hayli uzun süren seher zikri takatleri kesiyor ve dervişler, Aşçı Dede'nin matbah-ı şeriften⁵³ gönderdiği çorbaya iştahtan ziyade rahatlatma hissiyle yumuluyorlardı.”⁵⁴

“Tekkede geçen günleri gözünün önünden akıp gitmedeydi bu sefer. Elifi nemed⁵⁵ ve tennüre⁵⁶ içinde bambaşka bir kişi olduğunu hissetti birden.”⁵⁷

Kara Şahin bu huzurlu Mevlevîhane günlerinin ardından buradan ayrılmak zorunda kalır. Eserin sonlarına doğru Kara Şahin'in, Sultan Mustafa'nın kayıp şehzâdesi olduğu ortaya çıkar. Eserde Kara Şahin'in Mevlevîlikten derin şekilde etkilenmesi sebebiyle, Mevlevîliğin çeşitli bölümlerde manevî tekâmül işlevi ile pek çok kez karşımıza çıktığını görürüz.

Bunlardan başka Mevlânâ ile ilgili olarak *Mevlânâ Konuşuyor* ve *Mevlânâ* adlı inceleme türünde eserler de veren Prof. Dr. Cihan Okuyucu'nun *İçimizdeki Mevlânâ* adlı romanı da bu grupta ele alınabilecek niteliktedir. Okuyucu, bu eserinde Mevlânâ'nın hayat hikâyesinden ziyade inanç dünyası üzerinde durmuştur. Kurgu açısından bakıldığında roman olarak değerlendirmenin zor olduğu bu eserde yazar, Yedigâr adlı bir üniversite öğrencisi üzerinden günümüz insanına Mevlânâ'nın fikir ve gönül dünyasını aktarmaya çalışır. Eser Mevlânâ üzerine verilen bir konferansla başlar. Konferansa katılanlardan biri olan Yedigâr, duyduklarından çok etkilenir. Bu konferansta konuşmacı olan Arif Bey, güçlü bir hitabete sahiptir ve naif bir üslupla dinleyicilerin akıllarından ziyade gönüllerine seslenmeyi başarır:

“Mevlânâ bir aş ustasıydı; kırk yumurtayı bir sahadna kaynatıp tek yumurta etmenin sanatını elde etmişti. ...Bir beşer beşeriyetinden ne kadar sıyrılabılırsa, o kadar sıyrılmıştı kendisinden. ...Tevazuyu topraktan öğrenmişti, cömertliği yağmurdan, insan seçmezliği güneşten bellemişti. Onun için rahmet gibi her tarlaya yağıyor, güneş gibi her bacadan giriyordu. Biliyordu ki Tanrı katında alçak da birdi yüksek de; padişah da aynıydı kul da. O yüzden cümle cihana bir nazarla baktı.”⁵⁸

Eserde Yedigâr, hocası Arif Bey'in teşvikiyle Mevlânâ üzerine araştırma yapmaya başlar. Yedigâr için önceleri bir ödevi tamamlamak amacıyla başlayan bu araştırma, giderek ruhi bir ihtiyaca dönüşür. Yedigâr hocasının yönlendirmesi ile tanıştığı Charles vasıtasıyla Mevlânâ ve Mevlevîliği daha yakından tanır. Charles, İslâm'la Mevlevîlik aracılığıyla tanışmış ve Müslüman olduktan sonra Celâleddin adını almıştır. Yedigâr'la yaptıkları konuşma, Yedigâr açısından çok aydınlatıcı olur. Celâleddin'in dışında Mevlânâ ile ilgili farklı kişilerden de bilgi alan Yedigâr, eserin sonlarına doğru bir nevi öğrendikleri ile imtihan edilir. Yedigâr başarılı bir öğrencidir ve bölüm birincisi olma yolunda ilerlemektedir. Ancak yakın arkadaşı olan Elif de babasının işlerinin kötü gitmesi sonucu derslerine daha fazla özen göstermek zorunda kalır. Zira ancak bu yolla burslu olarak öğrenimini sürdürebilecektir. Arif Hoca bu durumun farkına varır ve Yedigâr'a, Elif'in birinci olması için yardımcı olması gerektiğini söyler. Yedigâr, son sınavlarından bile bile düşük not alırsa Elif'in birinci olmasını sağlayacaktır. Fakat bunu yapmak ona zor gelir. Bir ara gururu ile mücadele etmek zorunda kalır. Neticede gururunu yener ve arkadaşının birinci olmasını sağlar. Arkadaşı Elif de, birinciliği kazandığı ilan edildikten sonra aslında bunu hak edenin Yedigâr olduğunu açıklar. Yaşadıkları karşısında gözyaşlarını tutamayan Yedigâr, eserin sonunda ruh güzelliğine ulaşmanın hiç de kolay olmadığını fakat gerçek güzelliğin de bu olduğunu anlar. Dolayısıyla eserde Yedigâr'ın manevî tekâmülü,

⁵² Meydancı: Dergâhtaki meydan hizmetlerine bakan ve çeşitli hizmetlere tayin edilmiş olan derviş. Bkz. Gölpınarlı, *age.*, s. 37.

⁵³ Matbah: Dergâhlarda yemek pişirilen yer, mutfak. Bkz. Gölpınarlı, *age.*, s. 37.

⁵⁴ İskender Pala, *Katre-i Matem*, 22. Basım, Kapı Yayınları, İstanbul 2015, s. 184.

⁵⁵ Elifi nemed: Ucu sivri ve elife benzetilen dört, beş parmak enliğinde yün bir kuşaktır ve tennürenin üstüne bir kemer gibi bele sarılarak kullanılır. Bkz. Gölpınarlı, *age.*, s. 27.

⁵⁶ Tennüre: Tandır ve ocak hizmetlerinde giyilen kolsuz, yakasız, üst tarafı bedene tam gelecek derecede dar ve altı geniş bir elbise. Bkz. Gölpınarlı, *age.*, s. 53-54.

⁵⁷ Pala, “Katre-i...”, s. 188.

⁵⁸ Cihan Okuyucu, *İçimizdeki Mevlânâ*, 2. Baskı, Bilge Yayınları, İstanbul 2002, s. 9-10.

Mevlânâ ve Mevlevîlik aracılığıyla gerçekleşir. Eserin geneline baktığımızda Cihan Okuyucu'nun, Yedigâr karakteri üzerinden yalnızca onun hikâyesini anlatmakla yetinmediği görülür. Yazar, eserde Mevlânâ ve Mevlevîlikle ilgili pek çok kaynağa yer verdiği gibi, Mevlânâ'nın Doğu ve Batı toplumlarındaki algılanışı ve ona yakıştırılan hümanist vasfı üzerinde de durmuş ve okuyucuların zihninden ziyade gönlüne seslenmeye çalışan bir tavır benimsemiştir.

Sonuç

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî yüzyıllardır devam eden tesiri sebebiyle ölümsüz bir mutasavvıf ve şairdir. Herkes onu kendi anlayışı miktarınca tanımış ve kendi zaviyesinden değerlendirmiştir. O kendisini “*Ben, sağ olduğum müddetçe Kur'an'ın kölesiyim / Ben seçilmiş peygamber Muhammed Mustafa'nın yolunun tozuym / Benim sözümden, bundan başkasını bir kimse naklederse / Ben ondan da bizarım, o sözlerden de bizarım*” diyerek tanıtmış olmasına rağmen, değişen zaman ve zemin içinde farklı portrelerle edebî eserlere aktarılmıştır. Çalışmada ele alınan romanların bir kısmında Mevlânâ'nın yeterince anlaşılmadığı, inancının özüne inilmeden, kabukta kalan bir değerlendirmeye eserlere yansıtıldığı göze çarpar. Mevlânâ'nın eserlerdeki konumu ve tesiri, yazarlarından bağımsız değildir. Dolayısıyla onun romanlardaki görünüşleri yazar profillerini de önemli kılar. Sâmîha Ayverdi, Sadık Yalsızuçanlar, Münevver Ayaşlı, Melahat Kıyak ve Cihan Okuyucu gibi yazarlar, tasavvufi terbiyeyi bizzat tecrübe eden ya da konu hakkında derin araştırmalar yapan isimler olmaları sebebiyle, Mevlânâ'nın inanç ve fikirlerini yansıtmada, bu özellikleri taşımayan yazarlara göre daha başarılı bir anlatıma sahiptir. Ancak manevî tekâmül sürecini çağa göre yorumlayarak modern Mevlevî tipleri inşa eden Emine Işın ve Serdar Özkan gibi yazarlar da bulunmaktadır. Bu sahada yeni isimlerden biri olan Serdar Özkan, Mevlânâ'yı eserlerinin merkezine yerleştirmesine rağmen, Hristiyan bir karakter üzerinden manevî tekâmüle değinmesi ve din vurgusu yapmaktan özellikle kaçınan bir tavır sergilemesi sebebiyle tutarsız bir kurgu ortaya koyar. Onun eserlerinde Hz. İsa'dan aktarmalarla karşılaşmak olağan bir durumken İslâm'dan ve özellikle Mevlânâ'nın Müslümanlığından neredeyse hiç bahsedilmemesi manidardır. Fakat bakış açısı ve anlatım farklarına rağmen, Mevlânâ'nın roman türündeki eserler için ilham kaynağı olmayı sürdürdüğü görülmektedir.

Sultan Veled'in çalışmalarıyla bir tarikat olarak teşekkül eden Mevlevîlik de, tasavvufun derin kökler saldıği Anadolu coğrafyasında gerek aydınlar gerekse halk arasında hemen her devirde iyi kabul görmüş, dünyaya dönük niteliği sayesinde edebî sahada da tesirli olmuş bir tarikattır. Mevlevîliğe intisap edenlerin istidatlarına göre çeşitli sanat dallarına da yönlendirilmeleri, Mevlevîliğin sırf dinî ritüellerden ibaret bir tarikat portresinin dışına çıkmasını sağlayarak kültürel tezahürler taşımasını da beraberinde getirmiştir. Bu durum, romancıların Mevlevîliği tarikat boyutunun dışında farklı yansımaları ile eserlerine taşımalarını kolaylaştırmıştır. İncelenen eserlerde görüldüğü üzere Mevlevîlik, manevî tekâmül işlevi ile ele alınırken Mevlevîliğin âdap ve erkân boyutu üzerinde çok fazla durulmamakta, tasavvuftaki manevî mertebeler ve kahramanların bu mertebelere nasıl ulaştıkları konusunda açık bilgiler verilmemektedir. Kahramanların çoğunlukla sathi boyutta kalan tekâmül süreçleri, onların duyguları üzerinden okuyucuya yansıtılmaktadır. Konunun bu şekilde ele alınışı yazarların, eserlerinde Mevlânâ ve Mevlevîliğe yer veriş amaçları ile ilgili olduğu gibi, roman türünün imkânları ile de yakından ilgilidir. Zira roman, gerçekliğin aynen yansıtıcısı olmak iddiası taşımayan bir türdür. Fakat yazarların amaçları ve roman türünün bazı sınırlılıklarına rağmen Mevlevîlik sathi de olsa, roman kurgusunda manevî tekâmül işlevi ile hatırı sayılır seviyede ilgi görmeye devam etmektedir.

Kaynakça

- Akgün, Mustafa, *Mevlânâ'dan Goethe'ye Sevgi Köprüsü*, Panama Yayınları, Ankara 2015.
- Akpınar, Soner, "Modern Türk Romanında Şems-i Tebrizî ve Mevlâna Celâleddin-i Rûmî", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 14, 2011 Bahar, s. 7-26.
- Ayaşlı, Münevver, *Pertev Bey'in İki Kızı*, Sebil Yayınevi, İstanbul 1992.
- Ayverdi, Sâmihâ, *Yaşayan Ölü*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2015.
- Ayverdi, Sâmihâ, *Yolcu Nereye Gidiyorsun*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2013.
- Çetin, Nurullah, *Roman Çözümleme Yöntemi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2015.
- Duman, Fatih, *Doğuda Aşk Böyle Yazılır*, 9. Baskı, Nesil Yayınları, İstanbul 2013.
- Gölpınarlı, Abdülbâki, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2006.
- Işinsu, Emine, *Nisan Yağmuru*, Bilge Yayıncılık, İstanbul 2013.
- Karahan, Abdülkâdir, "Mevlânâ'nın Dünya ve Hayat Görüşü ve Bunun Türk, İran ve Urdu Edebiyatlarındaki Etkileri", *III. Millî Mevlânâ Kongresi*, Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi Yayınları, Konya, 12-14 Aralık 1988, s. 34
- Kıyak, Melahat, *Gönül Bahçesinde Mevlânâ*, Nesil Yayınları, İstanbul 2007.
- Köprülü, Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1991.
- Levend, Ağah Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1984.
- Okuyucu, Cihan, *İçimizdeki Mevlânâ*, 2. Baskı, Bilge Yayınları, İstanbul 2002.
- Özkan, Serdar, *Mevlânâ Çağırınca*, Artemis Yayınları, İstanbul 2014.
- Özkan, Serdar, *Rumi'nin Bildiği Aşk*, Artemis Yayınları, İstanbul 2013.
- Pala, İskender, *Babil'de Ölüm İstanbul'da Aşk*, Kapı Yayınları, İstanbul 2016.
- Pala, İskender, *Katre-i Matem*, 22. Basım, Kapı Yayınları, İstanbul 2015.
- Saraç, Hasan, *Kor*, Timaş Yayınları, İstanbul 2014.
- Şafak, Yakup "Mevlânâ'ya Atfedilen 'Yine Gel...' Rubâîsine Dair", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt 24, Sayı 2, 2009, s. 75-80.
- Şahin, Haşim, "Yaman Dede", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 43, İstanbul 2013, s. 311-312.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, *Yahya Kemal*, 3. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul 1995.
- Tekin, Mehmet, *Roman Sanatı I*, 14. Basım, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2016.
- Ünver, Mine Sultan, *Nâr-ı Aşk*, 5. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul 2015.
- Yalsızuçanlar, Sadık, *Birdenbire*, 3. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul 2013.
- Yalsızuçanlar, Sadık, *Diyamandı*, 2. Baskı, H Yayınları, İstanbul 2015.